

TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA KURORTÓW NADMORSKICH. PRZESTRZEŃ INSPIRUJĄCA, WYMAGAJĄCE DZIEDZICTWO

CULTURAL IDENTITY OF SEASIDE HEALTH RESORTS. AN INSPIRING SPACE AND DEMANDING HERITAGE

Wojciech Bal¹

dr inż. arch.

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Katedra Architektury Współczesnej Teorii i Metodologii Projektowania

STRESZCZENIE

Europejskie kurorty są miejscami wielowątkowymi, przywołują wspomnienia przeszłości i znaczenia teraźniejsze. Zarówno te najbogatsze, jak i podupadłe, odzwierciedlają przebieg społecznych, ekonomicznych i technologicznych przemian, ukazują zmiany mody, smaku oraz ewolucję relacji międzyludzkich. Pokazują kondycję społeczną, która ma zawsze odzwierciedlenie w porządku przestrzennym.

Słowa kluczowe: architektura kąpieliskowa, historia architektury, kurorty nadmorskie, tożsamość kulturowa.

ABSTRACT

European health resorts are multi-aspect places, they recall past and present meanings. Both of them, the most exciting and the impoverished as well. They reflect social, economic and technological transformations. They unveil changes of fashion, taste and evolution of social relations. They also exhibit social condition influencing spatial order as well.

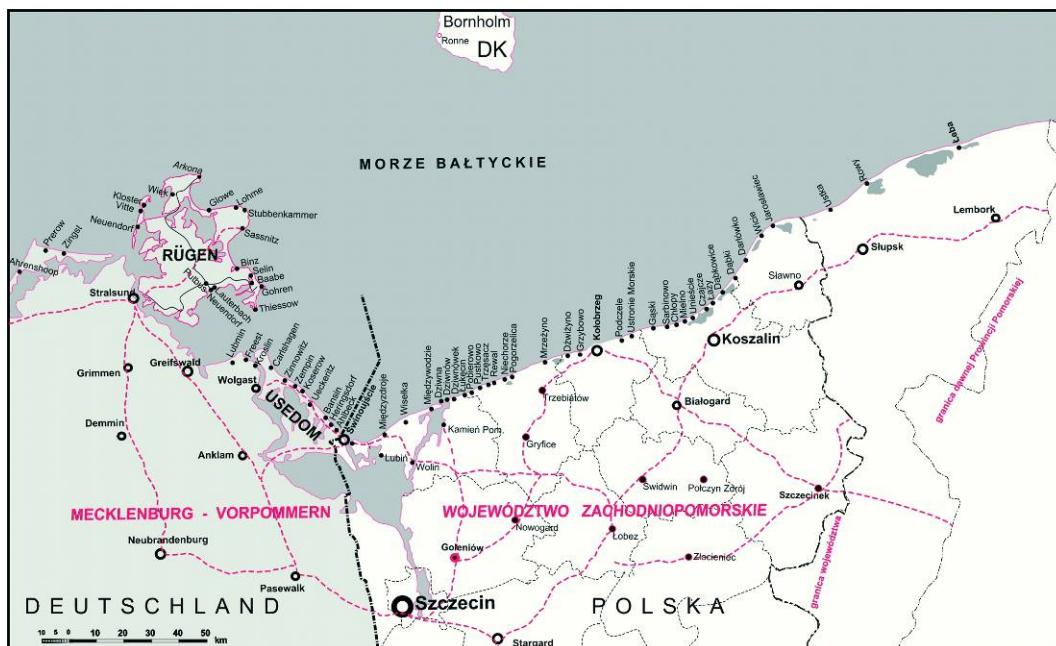
Key words: cultural identity, history of architecture, seaside resorts architecture.

Podjęwając próbę wytyczenia kierunku rozwoju nadmorskich zespołów kąpielowych, należy zbadać i zrozumieć ich korzenie. Poprzez proste porównanie cech przestrzennych sąsiadujących ze sobą polskich i niemieckich kurortów można zauważyć, iż kąpieliska zachodniopomorskie stanowią integralną część historycznej zabudowy południowego

---

¹ Informacja o autorze na końcu artykułu / Note about author on the end of paper.

wybrzeża Bałtyku. U początków swego istnienia, przed powojennym podziałem politycznym historycznej prowincji Pomorze, miejscowości nadmorskie od Ustki po wyspę Rugia tworzyły jednorodny zespół założeń przestrzennych, charakteryzujących się podobnymi cechami i wywodzących się ze wspólnych korzeni kulturowych (il. 1).

Il.1 Wrys z mapy Pomorza z zaznaczeniem dzisiejszego podziału administracyjnego, z naniesionymi miejscowościami kuracyjnymi i kąpieliskowymi, uzupełniony o ośrodki powstałe po roku 1945. Źródło: rys. autora
Pic.1. Map of Pomerania with present administrative order and health resorts including the past-war resorts. Source: author's drawing

Historyczna architektura kąpielisk pomogła zdefiniować sposób na wakacje nad morzem, pozwalając na liczne skojarzenia związane z pojęciem wybrzeża. Dziś, w swojej historycznej formie, stała się romantycznym symbolem narodzin kultury wypoczyniania, symbolem o silnych walorach sentymentalnych. Sentyment i nostalgia (tęsknota za minioną świetnością) mogą być w swojej prostocie najsilniejszymi bodźcami skłaniającymi do poszukiwania korzeni tych miejsc, intuicyjnym spoiwem z przeszłością opartą na emocjach i może już ostatnią szansą na przywrócenie tym terenom autentycznej urody². Odwołanie się do emocjonalności i uniwersalności odbioru tej specyficznej architektury może pomóc w popularyzacji tematu i w osiągnięciu ambitnie postawionych celów, prowadząc do świadomego rewitalizowania przestrzeni kurortów śródlądowych i nadmorskich oraz budowania nowej współczesnej jakości założeń kuracyjnych.

Przez prawie trzysta lat rozwoju charakter pojęć *podróżowanie* i *turystyka* ewoluował – od znaczenia elitarnego do masowego. Warto podkreślić, iż przestrzeń kurortów, szczególnie nadmorskich, posiada silne walory uniwersalne. Z racji wypoczynkowego charakteru i atrakcyjnego położenia jest bliska każdemu współczesnemu człowiekowi. Jednak trzeba też zauważyć, iż w wielu wypadkach trudno określić jej tożsamość, bowiem degradacja, polegająca na całkowitym zatraceniu idei, harmonii i wartości estetycznych, jest ogromna. Pokazuje brak ciągłości rozwoju, brak rozumienia zasad kształtowania przestrzeni wakacyjnej i upadek kultury wypoczyniania; świadcząc o braku wizji jej ewolucji, co wskazuje na pilną potrzebę nadania kierunku tym przeobrażeniom. Należy przyjąć, iż przez uważ-

² F. Gray, *Designing the Seaside*, 2006, s. 7.

ne poznanie historii przemian, jakim podlegały miejscowości kuracyjne Pomorza Zachodniego, prześledzenie i udokumentowanie historii każdej z osobna (na tle rozwoju fenomenu kulturowego jakim było kształtowanie przestrzeni pierwszych uzdrowisk), można podjąć trud identyfikacji tych miejsc, zaś zdobyta wiedza może być podstawą określenia tożsamości kulturowej regionu Pomorza Zachodniego.

Ważnym zadaniem jest podjęcie próby zdefiniowania cech krajobrazu kulturowego kurortów zachodniopomorskich oraz postawienia diagnozy przestrzennej tego krajobrazu. W tym kontekście pojawia się potrzeba określenia znaczenia dziedzictwa kulturowego dla budowania regionalnej tożsamości kulturowej oraz spójności przestrzennej i społecznej na danym obszarze. Wymaga to częstego odwoływania się do historii regionu. Warto jednak podkreślić, iż dotyczy przede wszystkim współczesnych problemów związanych z waloryzacją, rewitalizacją i kształtowaniem zdegradowanej przestrzeni polskich kurortów. Przestrzeń historyczna może być bowiem interesująca tylko o tyle, o ile ma związek z wyobrażeniem i odbiorem przestrzeni przez współczesnego człowieka³ (il. 2).

Il. 2. Międzyzdroje – historyczne obiekty zlokalizowane przy promenadzie u zbiegu ul. Bohaterów Warszawy ul. Rybackiej. Na pierwszym planie Ośrodek Wczasowy „Bałtyk”, po wojnie w użytkowaniu FWP, dziś w prywatnych rękach wciąż czeka na renowację (stan z 2006 r.). Źródło: fot. autora

Pic. 2. Międzyzdroje – historic buildings located at Bohaterów Warszawy and Rybacka streets. On the first plane OW “Bałtyk” – possessed by FWP in post-war period, presently in private hands still waiting for renovation (presented condition from year 2006). Source: author’s photo

Aby podjąć spójne działania w kierunku świadomego kształtowania krajobrazu kulturowego, w pierwszej kolejności należy zgromadzić i uporządkować materiał faktograficzny, czyli stworzyć bazę informacji o zasobach architektonicznych regionu – bazę, która mogłaby być wykorzystana w działaniach profesjonalnych oraz szeroko rozumianej popularyzacji dziedzictwa lokalnego oraz dorobku kulturowego pokoleń⁴. Byłaby ona także pomocna, co uważam za niezwykle istotne, w upowszechnianiu wiedzy i kultury architektonicznej wśród społeczności lokalnych, a zwłaszcza wśród inwestorów⁵. Degradacja histo-

³ K. Nawratek, *Ideologie w przestrzeni. Próby demystyfikacji*, 2005, s. 24.

⁴ J. Szewczyk, *Rola technik komputerowych w waloryzacji i rewitalizacji architektury regionalnej. Na przykładzie drewnianej zabudowy zagrodowej wybranych wsi Województwa Podlaskiego*, rozprawa doktorska, PW Wydz. Architektury, 2005, s. 10.

⁵ *W dawnych czasach cała społeczność uczestniczyła w kształtowaniu mieszkań i narzędzi, jakimi się posługiwano. [...] Zdumiewająco urocze domy powstawały anonimowo, ale z naturalnym wyczuciem miejsca, materiałów i sposobu ich wykorzystania. Obecnie w naszym wysoko cywilizowanym społeczeństwie, domy, w których*

rycznego porządku przestrzennego założeń kuracyjnych nie jest bowiem jedynie konsekwencją zniszczeń wojennych, które na tym obszarze nie były znaczne. W dużo większym stopniu jest wynikiem powojennej zmiany uwarunkowań społecznych, braku chęci, umiejętności oraz potrzeby podmiotowego potraktowania zastanej zabudowy wybrzeża i tak zwanych ziem odzyskanych. Spowodowało to ogromną dekapitalizację zabudowy kurortów, a degradacja wartości krajobrazowych tych założeń jest zjawiskiem stale postępującym. Jedną z przyczyn może być to, iż po ostatniej zmianie ustrojowej nie skonfrontowano stanu przestrzennego uzdrowisk z zawartym w nich potencjałem kulturowym. Stan krajobrazu kulturowego odzwierciedla również aktualny i powszechny poziom kultury architektonicznej i przestrzennej w Polsce (il. 3, il. 4). Istnieje zatem pilna potrzeba nakreślenia w tej tematyce wspólnych obszarów zainteresowań środowisk architektonicznych i kulturoznawczych oraz dokonania ich przełożenia na zastosowanie w praktyce.

Il. 3. Kołobrzeg – widok z lotu ptaka na chaotycznie i przypadkowo rozbudowującą się część promenady. Stan z 2006 r. Źródło: fot. C. Skórka

Pic. 3. Kołobrzeg – aerial view to chaotic and random development of the promenade, picture from 2006. Source: photo by C. Skórka

Il. 4. Świnoujście – zespół pawilonów gastronomicznych z początku lat 70. XX w., zlokalizowanych na wydmach przy promenadzie. Stan z 2006 r. Źródło: fot. autora

Pic. 4. Świnoujście – gastronomic pavilions from the beginning of 70's of the 20th century located on dunes at promenade, picture from 2006. Source: photo by author

Utrata tożsamości polskich miast jest tematem otwartym i niezwykle aktualnym. W środowiskowych dyskusjach podejmuje się go jednak niejako przy okazji prowadzonych tematów projektowych. Uniformizacja przestrzeni architektonicznej w okresie komunizmu mogła być w stosunkowo prosty sposób wyłamaczona cechami totalitarnego ustroju, natomiast brak uruchomienia procesów rewolucyjnych – uzdrawiających przestrzeń – w samorządnym już systemie zmusza do refleksji a wręcz podniesienia alarmu⁶. Ostatnie kilkanaście lat przemian ustrojowych nie poprawiło sytuacji małych miast i prowincji. Ich zaniedbana przestrzeń niezmiennie charakteryzuje się chaosem i niską jakością estetyczną.⁷ Czesław Bielecki podkreśla, iż autorami wizualnego zanieczyszczenia polskiego krajobrazu są zarówno zawodowcy, jak i amatorzy. Stawia pytania: *Skąd wzięła się ta powszechna obojętność na urodę rzeczy, krajobrazów, domów i miast? Skąd ta odmowa wszelkiej refleksji?*⁸ W Polsce architektura nie jest tematem, który podlega publicznej

ludzie muszą mieszkać i na które muszą patrzeć są przeważnie bez wartości. Nie możemy jednak powrócić do dawnej metody osobistego nadzoru nad produkcją rzemieślniczą. Musimy iść naprzód, budząc zainteresowanie i zrozumienie dla pracy architekta. Podstawą kompetentnego profesjonalizmu jest życzliwa i zorganizowana grupa amatorów, nieprofesjonalnych miłośników sztuki. cyt. wg S. E. Rasmussen, *Odczuwanie architektury*, 1999, s. 5.

⁶ B. i P. Średniawa, *Tożsamość kulturowa miejsca, niezbywalna wartość czy lekcja martwego języka?*, *Archiwolta* 2(34) 2007.

⁷ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast*, 2000, s. 4.

⁸ *Zamiast mówić o etyce, mówcie o estetyce – bowiem brak form i brak Formy przez duże F widać na każdym kroku. A bez formy myśl polityczna, społeczna, moralna zanikają. Nieważne czy przedmiot jest roztrząskany*

dyskusji. Trudno też o praktyczne powiązanie i wdrożenie osiągnięć środowisk zawodowych architektów i kulturoznawców. Służby publiczne wymagają kierunkowej edukacji i przypomnienia misji, jaką mają do spełnienia. Pilnie potrzebujemy połączenia świadomości i doświadczeń różnych środowisk: twórczych, naukowych i decyzyjnych, ponieważ brak treści w publicznym życiu przekłada się na pozbawioną treści przestrzeń.

Przyglądając się współczesnym miastom polskim, komentując programy odnowy przestrzeni urbanistycznych, stajemy się (bardziej lub mniej świadomie), uczestnikami współczesnej dyskusji dotyczącej tożsamości⁹. Wprowadzona w Polsce zmiana systemu bardzo mocno naruszyła kulturową sferę życia, a w jej obrębie tożsamości społecznej człowieka i przestrzeni, w której żyje. Gwałtownie wprowadzone reformy gospodarcze i polityczne wymusiły zmianę dotychczasowych zachowań społecznych. W Polsce w zauważalny sposób na pierwszy plan wysunęły się agresywne zachowania oparte na prawach rynku¹⁰. Dla zrównoważenia zaistniałej sytuacji niezbędne wydaje się wykształcenie nowych postaw społecznych opartych na współpracy i prowadzących do poprawy jakości przestrzeni. Chodzi tutaj przede wszystkim o konieczność zrozumienia zasad funkcjonowania otaczającego nas środowiska poprzez podjęcie trudu zrozumienia siebie samego¹¹. Choć umiemy krytycznie oceniać stan przestrzeni nie zawsze potrafimy jasno definiować wartości jakie zawiera. Aby zbudować system reguł jej rewitalizacji i rozwoju jest to konieczne. Oznacza to zrozumienie, iż przestrzeń jako podmiotowa autoidentyfikacja jest wyrazem życia społecznego¹². Może zawierać pewną myśl – ideę. Podmiotowe traktowanie przestrzeni oznacza branie pod uwagę tego, że może ona mieć i wyrażać własną osobowość. Tożsamość miejsca jest jego osobowością (il. 5, il. 6).

Il. 5. Międzyzdroje – fragment ryzalitu drewnianej willi przy ul. 1000-lecia 21 z zachowaną laubzegową snyderką (stan 2006 r.) Źródło: fot. Autora

Pic. 5. Międzyzdroje – part of projection of wooden villa at 1000-lecia street no. 21 with original fretwork sculpturing, as in year 2006. Source: photo by W. Bal

Il. 6. Międzyzdroje – mozaika nad wejściem do hotelu „Rybak” przy ul. Promenada Gwiazd – nowa jakość zdobnicza z lat 70-tych (stan 2007 r.) Źródło: fot. Autora

Pic. 6. Międzyzdroje – mosaic over the entrance to Hotel „Rybak” at Promenada Gwiazd street – New quality of ornamentation from the 70's, as in year 2007. Source: photo by W. Bal

przez chama, czy nierozpoznawalny pod brudem uprzedzeń i doktrynerstwa. Twierdzą, że chaos naszych miast, zanieczyszczenie wizualne polskiego krajobrazu, blichtr architektury „używanej” przez architektów jak ubrania second hand nie są przypadkiem. Odwzorowują bowiem coś znacznie głębszego, już nie gombrowiczowską niedojrzałość, lecz odmowę refleksji. Przekonanie, że wizja Polski może składać się z przypadkowo sklejanych obrazów w rytm paru frazesów o wolności, własności, rynku oraz tradycji., (Cz. Bielecki, *Przeciw brzydocie*, Rzeczpospolita – Plus Minus, 18-19.11.2006r.)

⁹ E. Rewers, *Niepewny urok tożsamości*, Kongres Kultury Polskiej 2000, Konferencja Przedkongresowa w Poznaniu 19-21 października – „Kultura wobec kręgów tożsamości”.

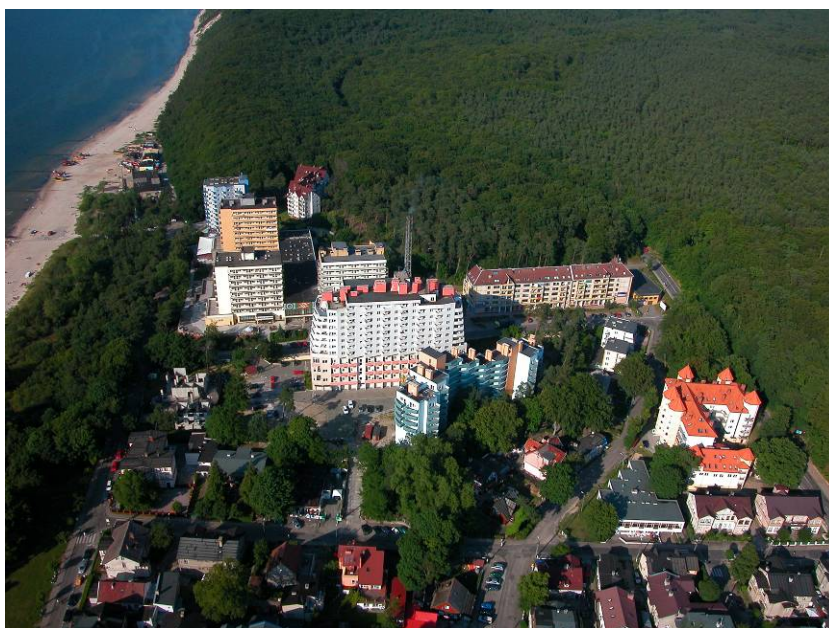
¹⁰ *Politycy i planiści usprawiedliwiają swoją interesowną lub bezinteresowną odmowę sterowania procesami rozwoju argumentem o wszechwładzy rynku. Dają im prostą przestrożę: liczą się z rynkiem ale nie liczą na rynek – to twoja ręka określi mu ramy działania. Każdy kto zagłębi się w rozważania o liberalnej gospodarce Miltona Friedmana, dowie się jakie dziedziny nie powinny podlegać mechanizmom rynkowym. Jedną z nich jest planowanie przestrzenne miast i terenów otwartych.* (Cz. Bielecki, *Przeciw brzydocie*, Rzeczpospolita – Plus Minus 18-19.11.2006r.)

¹¹ *Budując tożsamość społeczną konstruujemy granice między partnerami interakcji społecznych. R. Jenkins sugeruje, iż „tożsamość społeczna jest ważniejsza niż wewnętrzne życie jednostki. Przynależność do grupy, regionu, społeczności otwiera bowiem wiele płaszczyzn widzenia siebie.* (Wikipedia)

¹² I. Machaj, *Spółeczno-kulturowe konteksty tożsamości mieszkańców wschodniego i zachodniego pogranicza Polski*, Scholar, 2005, s. 20.

Przeszłość kurortów pasa nadmorskiego obejmuje dwa zasadnicze okresy do II wojny światowej i okres powojenny. Obecnie niemal 20 lat po rozpoczęciu przemian gospodarczych obserwujemy wyniki kolejnej epoki przestrzennej, która wprowadza fragmentaryczne zmiany w przestrzeń nadmorskich miejscowości wypoczynkowych. Przypominają one doraźne remonty nierozwiązujące jednak podstawowych problemów: kontrowersyjnych obszarów styku starej i nowej zabudowy oraz urbanistycznych powiązań przestrzeni publicznych. Forma nowej zabudowy nie ma zdefiniowanego charakteru, jeszcze niedawno często była karykaturą, narastającym spontanicznie organizmem. Służyła do przemieszkawania, koczowania w ciągu kilku miesięcy letniego sezonu. Istniejące już wieżowce, i powstające obecnie najeżone balkonami apartamentowce są wyobcowanymi kulturowo *maszynami do patrzenia w dal*.

Dla założycieli pierwszych kurortów nadmorskich rozległe tereny plaż były wyzwaniem, nowym terytorium nietkniętym przez człowieka. Dziś, kiedy zabudowuje się każdy metr kwadratowy wybrzeża, niezwykle istotną wartością jest pamięć o pierwotnej – czytelnej, prostej, ale i różnorodnej formie założeń kuracyjnych. Odniesienie się do tamtych reguł pozwala bowiem wywnioskować, jakie okoliczności sprzyjają poczuciu wypoczynku, jak twórczy jest kontakt z żywą i żywiołową przyrodą. Jest to środowisko narażone na silne oddziaływanie klimatu, słońca, wiatru i fal morskich, na narzucanie bądź zabieranie ładu, wpływ wilgoci, soli, słońca i piasku. Są to jednocześnie warunki, które oddziałują i tworzą charakter zabudowy nadmorskiej. Powszechnie uważamy, że architektura ta pięknie prezentuje się w pełnym słońcu, gdy jest prześwietlona, pastelowa, wyblakła od promieni słonecznych i wiatru. Dążymy, aby tę atmosferę kurortową zatrzymać i zachować na cały rok. Skonstatowanie, iż wartością są uważność, równowaga, szacunek wobec przestrzeni oraz odrzucenie przymusu tworzenia wszystkiego na nowo i od nowa.

Il. 7. Międzyzdroje – widok z lotu ptaka na zabudowę na końcu promenady, u podnóża Kawczej Góry ilustrujący zderzenie skali i charakteru powojennej zabudowy – uświadamiając tym samym gwałtowną zmianę potrzeb i formuły wypoczynku. Stan z 2006 r. Źródło: fot. C. Skórka

Pic. 7. Międzyzdroje – aerial view to development at the end of promenade, at the foot of Kawcza mountain illustrating the clash of scale and character of post-war developments – enlightening us on the complete change of needs and manners of spending free time, as in year 2006. Source: photo by C. Skórka

Zabudowa kurortów nadmorskich nie wyznacza ostrej granicy styku miasta i natury – może z wyjątkiem pierzei bulwaru nadmorskiego – promenady¹³. Granica ta raczej płynnie się rozmywa, a miasto wtapia się w naturę, z którą jest silnie powiązane (il. 7). Źródło śródlądowe ze względu na swoje położenie na wzgórzach mają w odmienny sposób rozłożone akcenty przestrzenne. Tworzą kameralne wnętrza i widoki, dają wrażenie otulenia, a natura stanowi bliskie, silne tło dla architektury. Na wybrzeżu konfrontacja jest silniejsza, otwarta, kontrastowa. Nadmorskie założenia kuracyjne stanowią linearny układ urbanistyczny rozciągnięty wzdłuż linii brzegowej. Ich historyczne centrum przypomina jeszcze kameralną formę miejską lub formę osiedla leśnego, z tradycyjną willową zabudową i komunikacją opartą na ruchu pieszym. Skala założenia była zdeterminowana tym, iż miejscowości były zakładane najczęściej na „surowym korzeniu” – zabudowa powstawała zaś jak najbliższe morza ze względu na bliskość plaży. Jest to nadal ich główną atrakcją. Kurorty nadmorskie to młode założenia urbanistyczne, o czytelnych i powtarzalnych elementach kompozycyjnych. Ich spójność i czytelność funkcjonalna wynikała z jednolitego programu oraz pierwotnej skali. W kurortach wiele przestrzeni jest sceną – szczególnie promenada, deptak, plaża czy rozłożysty park. Większość czasu spędza się w przestrzeni publicznej i dlatego jej rozwiązanie jest szczególnie ważne. Przestrzeń publiczna sprawia, że wytworzą się reguły zachowań międzyludzkich, które pozwalają nam – pod pewnymi warunkami – przełamywać pierwotną obcość.

Tradycyjnie głównym adresatem i odbiorcą przestrzeni kurortów i kąpielisk jest przyjezdny; można go nazwać różnie: kuracjuszem, letnikiem, podróżnikiem, turystą. Nasycenie emocjonalne powyższych określeń wskazuje, iż istnieją różne formuły wypoczywania - od oczekiwania nieustającej nowości, ciągłych atrakcji do oparcia się na wysokich wymaganiach, treści i jakości. Szczególnie wybrzeże przyciąga wszelkie typy osobowości; jest miejscem uniwersalnym. Nad morzem można spodziewać się takich form architektury oraz cech przestrzeni, które będą reprezentowały i zaspokajały bardzo różne oczekiwania. Bywa, że z czasem procesy przestrzenne wzbudzone przez turystykę stają się właściwie jedynym czynnikiem kształtującym przestrzeń, ze wszystkimi pozytywnymi i negatywnymi konsekwencjami. Analizy badawcze skupiają się na wymiernych efektach ekonomicznych prowadzonej działalności turystycznej, a marginalnie traktowane są kwestie wpływu turystyki na zajmowaną przestrzeń, chociaż mają one również implikacje ekonomiczne.

Dzisiejsze konotacje przestrzeni wypoczynkowej to natura, wdzięk, ruch i zdrowie – afirmacja życia, która odmieniona przez młodość może być afirmacją a czasem fetyszem nowości. Jak pisze belgijski filozof Lieueven de Cauter, wybrzeże i plaża stanowią współcześnie ikonę kulturową, stały się symbolem postindustrialnego wyobrażenia szczęścia¹⁴. Wypowiedziane słowa: *plaża, wybrzeże, kurort, uzdrowisko* przywołują obrazy, za którymi kryje się świat zapamiętany, czasem wyobrażony, tworzący wyrazisty krajobraz kulturowy. Wybrzeże w sposób modelowy reprezentuje sferę marzeń i dążeń, a co za tym idzie podziały na płaszczyznach związanych z fantazją, wolnością, majątnością, klasowością i innymi uwarunkowaniami społecznymi. Wszystkie te aspekty stanowią istotny kontekst dla powstawania oraz zmiany sposobu użytkowania architektury nadmorskiej w czasach, kiedy idea staje się silniejsza niż rzeczywistość, kiedy wszystko jest konsumowane i tymczasowe i zmienne.

Niezwykle istotne i interesujące są podejmowane obecnie w Anglii próby określania uniwersalnych cech dobrej przestrzeni. Celem jest swoista reedukacja, powrót do takich

¹³ Lico promenady sprawia wrażenie ściany ekspozycyjnej, niegdyś często oglądanej z morza. Promenady rozwinęły się jako reprezentacyjne formy spacerowe – rozbudowane o formę wychodzącą w morze, czyli molo.

¹⁴ *Właściwie to może się zdarzyć wszędzie: w Acapulco, Międzyzdrojach czy w Brighton* - mówi Maciej Chocholski. - *Złote piaski powodują, że każdą chwilę chcemy przeżyć w dwójnasób. Chcemy opowiedzieć o lukrowaniu rzeczywistości, o tym, jak ludzie chcą być uśmiechnięci i piękni, i ile jest w tym fałszu i powierzchowności. Na ten temat naprowadziły twórców teatru wakacyjne obserwacje plażowiczów. W spektaklu próbują odtworzyć atmosferę kurortu, posługując się nadmuchiwanymi rekwizytami.* Przedstawienie "Złote piaski" łódzkiego Teatru of Manhattan w reżyserii Macieja Chocholskiego.

wartości jak: kompozycja; logika; harmonia, porządek i spokój wizualny; vitalność; spokojne i świadome stosowanie materiałów budowlanych; dbałość o detal architektoniczny i urbanistyczny. W projektowaniu przestrzeni wypoczynkowej nadrzędnymi wytycznymi powinny być bowiem komfort i wygoda - jako dużo ważniejsze niż efekciarstwo formalne. Uporządkowanie przestrzeni pozwoli podkreślić jej rangę i hierarchię, panować nad zestawieniem w jednym środowisku obiektów eleganckich i popularnych, obszarów tworzonych ze starannością i tanich. Nie bójmy się oceniać przestrzeni, świadomie wrócić do kategorii piękna i brzydoty.

Il. 8. Świnoujście – hotel "Awangard" usytuowany w nowej części promenady przy ul. Uzdrowskiej, utrzymany w nowoczesnej stylistyce. Stan z 2007 r. Źródło: fot. autora

Pic. 8. Świnoujście – Hotel "Awangard" situated at Uzdrowskova street representing modern style, picture from year 2007. Source: photo by author

Architektura nadmorska jest przede wszystkim architekturą wypoczynkową i w związku z tym, jak można zauważyć, dotyczy tematyki niezbyt serio traktowanej przez środowiska naukowe¹⁵. Częściej można ją odnieść do kontekstu rozważań dotyczących okresu lub stylu w architekturze. Jej eklektyczność i różnorodny charakter stwarza problemy przedstawianiu zagadnienia jako całości, doświadczenia empiryczne też są często wybiórcze¹⁶. Pomocne może być ograniczenie obszaru i oparcie się na ewidentnych podobieństwach rozwiązań przestrzennych źródeł. Tak jak krajobraz nie jest obrazem, a miasto nie jest płaskorzeźbą, tak architektura nie jest designem. Architekt ma tworzyć estetyczną przestrzeń, łączącą różne estetyki. Architektura jest najbardziej abstrakcyjna; jest światem, w którym mają zamieszkać inne światy przeżyć i wartości¹⁷.

¹⁵ Gray F. *Designing the Seaside*, 2006, s. 14.

¹⁶ Podjęte przez Barbarę Tondos rozważania na temat stylu zakopiańskiego ukazują podobieństwo sposobu oddziaływania architektury zakopiańskiej i uzdrowskiej oraz problemów z konstytuowaniem się rangi tej w obu wypadkach konceptualnej architektury. *Ranga artystyczna stylu zakopiańskiego była nieraz kwestionowana. Tę sztukę powierzchownie określa się jako łatwą, popularną, niesprawiającą odbiorcy kłopotów. Malowniczość budynków, fantazyjna, bogata ornamentyka, przyciągają tajemniczym nastrojem. (...) Te cechy nieraz zniechęcały wykształconych odbiorców, utrudniały zauważenie istotnych treści, stwarzały jakiś obszar niedopowiedzeń zrozumiały dopiero przy całościowym rozpatrywaniu programu i dzieła artysty.* (B. Tondos, *Styl zakopiański i Zakopiańszczyzna*, 2004, s. 7–8.)

¹⁷ Cz. Bielecki, *Więcej niż architektura. Pochwała eklektyzmu*, BOSH, 2005, s. 27.

Obecnie wiemy, że wakacje stały się kamieniem węgielnym naszej kultury i stylu konsumpcji¹⁸. Oczywiście nie jest to wyizolowane zjawisko. Rozwój turystyki uzdrowskiej jest zależny od wielu niewymiernych czynników takich jak: kultura ciała, ewolucja poglądów na temat zdrowia, potrzeba odpoczynku od dużego miasta czy nostalgia. Wszystkie one są sprzężone z prawem popytu i podaży, globalną ekonomią oraz ze wzrostem mobilności turystów i ich siły nabywczej. Współczesnego człowieka zachęca się do konsumowania wszystkiego, również czasu, i to z taką intensywnością jak się produkuje wszelkie dobra czy dostarcza usług. Styl współczesnej turystyki przekłada się na styl budowania i konsumowania przestrzeni. Masowa turystyka stała się plagą ogarniającą to, co cenimy i co jest nam drogie. Współczesny człowiek jest nierozłącznie związany z wyobrażeniem wakacji, najsilniejszą ikonę stanowią właśnie wakacje nad morzem. To wspólne wyobrażenie jest złożone z oczekiwań i wyidealizowanych obrazów. Jego elementami są znajome artefakty. Odrębne i ważne miejsce wśród nich zajmuje architektura. Kurort zwykle utożsamiany jest z urodą historycznego miasteczka. Jednakże w polskiej rzeczywistości przestrzennej historyczna zabudowa uzdrowska często zostaje porzucona bądź zdeformowana; trwa jedynie jej mit - jako wspomnienie z dawnych pocztówek.

Tworzone w Polsce przez czterdzieści lat po II wojnie światowej odspołecznione formy przestrzenne zdeformowały obraz uzdrowska utrwalaony przez tradycję i pozbawiły najpiękniejsze miejscowości ludzkiej skali i indywidualności¹⁹. Dziś ludzie wybierają wśród oferowanych towarów i kupują to, co się im podoba i to, na co ich stać. Wybierają nie tylko mieszkania, ale i miejsca podróży i wypoczynku a także sposoby korzystania z przyrody czy dziedzictwa narodowego. Jeśli aranżacje tych miejsc cechują się niską jakością estetyczną, to znaczy, że ludzie chcą, aby tak wyglądały – w każdym razie chcą tego wybrani do podejmowania decyzji w imieniu większości ich przedstawicieli²⁰.

Odnowienie starego jest o wiele trudniejsze, niż zbudowanie nowego. Upływ czasu powoduje, że dawniej tworzone miejsca i budynki rozumiemy dziś inaczej, niż rozumiano je w czasie, gdy powstawały²¹. Organizacja przestrzeni oraz architektura niczego nie przesądza – zdecydowanie jednak można stwierdzić, że „zła” przestrzeń jest znacznie bardziej podatna na uwarunkowania zewnętrzne i w łatwy sposób staje się przestrzenią wzmacniającą degenerację struktur społecznych, podczas gdy „dobra” przestrzeń jest znacznie bardziej stabilna, odporna na zmieniające się warunki zewnętrzne²². Warto zdobyć się na odwagę w reorganizacji i uczynieniu przestrzeni oraz na stawianie jej jasnych celów. Reguły tworzenia wartościowej przestrzeni są uniwersalne i warto je przywoływać również w kontekście kreowania środowiska miast uzdrowskich.

Obecna faza przemian gospodarczych, politycznych, kulturowych w Polsce wiązana z integracją europejską, stawia przed naszymi miastami nowe wyzwania stwarzane przez chęć sprostania zwiększającej się konkurencyjności - już nie w skali regionu czy kraju, lecz w wymiarze europejskim. Pogodzenie tych wyzwań z zachowaniem, a jeszcze z określeniem i manifestowaniem tożsamości skłania do przyjrzenia się doświadczeniom wysokorozwiniętych krajów europejskich, które wskazują, między innymi, na miejsca dziedzictwa kulturowego jako na te elementy, wokół których budowane są strategie przestrzenne i ekonomiczne rewitalizacji i zwiększenia atrakcyjności fragmentów miast. W kolejnym etapie należy określić charakter i rangę miejscowości nadmorskich na płaszczyźnie architektoniczno-kulturowej. Rozpoznać charakter podejmowanych przez różne środowiska działań, mających na celu wspieranie rozwoju regionów. Ich rozwój gwarantuje zaistnienie podstawy ich promowania. Zabytkowe obiekty stanowią bowiem wizytówkę uzdrowska, pełnią rolę wizerunkową.

¹⁸ J. de Graaf, *Coast Wise Europe – accelerating tourism?*, Topos nr 13, 1995, s. 100.

¹⁹ E. Kaczmarska, *Uzdrowsko i jego przestrzeń społeczna*, 2002, s. 6.

²⁰ A. Böhm, *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu*, Kraków 2006, s. 306.

²¹ K. Nawratek, *Ideologie w przestrzeni*, s. 17.

²² *Ibidem*, s. 94.

Il. 9. Sianorzęty k. Ustronia Morskiego – rytmiczny układ betonowych balkonów w obiekcie z przełomu lat 60. i 70. – bardzo rozpowszechnionych i chętnie powielanych projektów typowych ośrodków wypoczynkowych. Stan 2005 r. Źródło: fot. autora

Pic. 9. Sianorzęty (close to Ustronie Morskie) – repeatable concrete balconies of building from the turn of 60's and 70's of the 20th century – as in common standardized projects of resorts. Source: photo by author, 2005

Il. 10. Świnoujście – rezydencja „Trzy Korony” - kompleks trzech budynków wkomponowanych w architekturę nowej dzielnicy nadmorskiej przy ul. Uzdrowskiej – przykład przerysowanej i karykaturalnej formy nawiązania do minionej epoki. Stan z 2007 r. Źródło: fot. autora

Pic. 10. Świnoujście – residence „Trzy Korony” is a complex of three buildings in the seaside area at Uzdrowska street – example of overdrawn and caricature reference to historical period. Source: photo by author, 2007

Szczególnie charakterystyczne dla ostatnich lat jest zwiększenie zainteresowania turystyką kulturową; edukacyjną, nostalgiczną, zorientowaną na atrakcje zaspokajające nie tylko potrzeby związane z regeneracją psychofizyczną, ale przede wszystkim wzbogacającą wartości intelektualne i duchowe.

Taka forma *heritage tourism* jest, w porównaniu z banalnymi wycieczkami nad ciepłe morza, objawem wyższego poziomu potrzeb i zaawansowanej kultury użytkowników. Dlatego w odniesieniu do środowiska przestrzennego takiej turystyki (idee i zagadnienia mają swoje środowisko przestrzenne) wartościowe treści i wiekowe historyczne rodowody

są atrakcją nie mniej istotną jak malownicze formy. Powszechność, międzynarodowość ruchu turystycznego wymusza podniesienie standardów, powoduje więc zainteresowanie tym, co niebanalne, odmienne, charakterystyczne, lokalne, tożsame ze społecznością i miejscem²³.

Zdominowanie wybrzeża przez funkcję rekreacyjną całkowicie przewartościowało zależność człowieka od morza. Obecnie wybrzeże jest „uprawiane” i wyestetyzowane; stawia się wobec niego wiele, głównie komercyjnych oczekiwań. Zabudowanie brzegu morskiego wymusiło jego kosztowną ochronę, która w Polsce zdominowała dbałość o walory krajobrazowe.

Historyczna zabudowa kurortów i reguły kreowania omawianych przestrzeni stanowią podstawę do oceny naszych dzisiejszych poczynań. Mogą stanowić odniesienie, jeśli zostaną poznane przez szerokie środowiska. Wówczas dopiero można będzie ocenić, w jaki sposób i jak mocno owe formy historyczne są obecne w naszej społecznej pamięci. W jaki sposób rezonują ze współczesnym pomysłem na uzdrowisko i wypoczynek.

Il. 11. Odrestaurowany pensjonat „Minerwa” w Göhren na wyspie Rugia z charakterystyczną konstrukcją drewnianą zadaszonych loggii. Źródło: fot. Ulf Böttcher, 1997

Pic. 11. Renovated pension „Minerwa” in Göhren on Rugia island with characteristic wooden construction of loggias. Source: photo by Ulf Böttcher, 1997

²³ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast*, 2000, s. 334.

CULTURAL IDENTITY OF SEASIDE HEALTH RESORTS. AN INSPIRING SPACE AND DEMANDING HERITAGE

Understanding of origin and roots is a necessity to make up guidelines for development of seaside health resorts. Basic comparison of spatial features of the neighboring Polish and German health resorts shows that the West Pomeranian resorts are integral part of historic developments of southern coast of the Baltic Sea. At the beginning, before the post-war political division of historical Pomeranian Province, the resorts were one homogeneous area with similar features deriving from the common cultural roots.

During around 300 years of development, such notions as *travelling* and *tourism* has evolved from exclusive to common character. It is worth mentioning that the space of seaside resorts has strong universal features. Presently it is close to all people because of its recreational and attractive localization. However, it has to be mentioned that in many cases it is hard to specify its identity because of its enormous degradation including doom of idea, harmony and aesthetic qualities. It shows discontinuity of development, misunderstanding of holiday space arrangement principles and fall of the culture of spending free time. It is a symptom of lack of general vision and it points out an urgent need for new direction of its development. It can be assumed that the identification of West Pomeranian resorts and specification of cultural identity of West Pomeranian region would be achieved by careful study of history of transformations against the cultural phenomenon of the first health resorts ever.

Definition of cultural features of West Pomeranian health resorts and spatial diagnosis of the phenomena is an important task. The necessity of specification of cultural heritage meanings for creating regional cultural identity, spatial and social cohesion on this area derives from the context. It often demands references to the history of region. However, it is worth mentioning that it mainly refers to present – contemporary problems of revitalization, valorization and development of degraded space of Polish resorts. Historic space can be interesting only if it is related to imagination and perception of space by contemporary user²⁴.

Firstly, it is necessary to collect and arrange facts – create a database for architecture of the region which could be used in professional activities to popularize the local heritage and cultural property of the past generations.²⁵ I consider it as a very important to popularize such a knowledge and architectural culture among local communities and particularly investors.²⁶ The degradation of historical spatial arrangement of health resorts is not only result of the II World War which in fact did not destroy the area significantly. It is mostly caused by post-war social transformation, lack of incentives, skills and necessity of subjective treatment of the seaside resorts and so called *regained lands*. It caused a huge devaluation of health resorts and degradation of landscape features is in progress. The lack of confrontation of spatial conditions against its cultural potential after the last political transformation can be one of the reasons. The condition of cultural features reflects also actual and common level of architectural and spatial culture in Poland. Thus, it is an urgent need to specify areas of common interest of architectural and cultural environments for practical application.

²⁴ K. Nawratek, *Ideologie w przestrzeni. Próby demystyfikacji*, 2005, page 24.

²⁵ J. Szewczyk, *Rola technik komputerowych w waloryzacji i rewitalizacji architektury regionalnej. Na przykładzie drewnianej zabudowy zagrodowej wybranych wsi Województwa Podlaskiego*, doctoral thesis, PW Department of Architecture, 2005, page 10.

²⁶ „The entire society took part in the process of creation of living space and used tools. (...) Charming houses were constructed anonymously but with natural sensitivity for local values, materials and ways of application. Presently in the highly-developed society, the houses where people live are mostly worthless. The return to an individual supervision of handicraft is not possible now. We have to go forward arousing interest and understanding for architect's work. A kind and well-organized group of amateurs and non-professional enthusiasts is a base for competent professionalism.” cit. by S. E. Rasmussen, *Odczuwanie architektury*, 1999, page 5.

The loss of identity of Polish towns is very actual and broad subject. It is called to some extent in environmental discussions during the design processes. As far as the uniformity of architectural space during the Communism period could be easily explained by features of totalitarian political system, the lack of revitalization processes, presently in democratic and council system calls for alert.²⁷ The last several years of political transformation has not improved situation of the small towns and province. Its neglected space is still chaotic and low aesthetic quality.²⁸ Czesław Bielecki emphasizes that the professional and non-professional architects are authors of the visual chaos of Polish landscape. He asks: "what is this common insensibility for a beauty of things, landscapes, houses and towns from?", "Why refusal of all reflections?"²⁹. The architecture in Poland is not a subject of discussion at all. The practical application of achievements of architectural and cultural environment is practically none. The public services demand directed education and recalling their mission to fulfill. We urgently need to take advantages of consciousness and experiences of different environments: artistic, scientific, decision-making, because the lack of essence in public life results in the deprived of content space.

We become, more or less consciously, participants of modern discussion on cultural identity while looking at contemporary Polish cities and commenting the program of urban revitalization.³⁰ Political transformation in Poland has remarkably touched cultural realm of life including social identity of inhabitant and living environment. The extensively introduced economic and political reforms caused general changes in social behaviors. Aggressive behaviors based on market economy have been put forward in Poland.³¹ Creation of new social attitude based on cooperation and leading to improvement of spatial qualities seems to be necessary for achieving balance of the existing situation. It is mainly about understanding rules of functioning of our environment by understanding ourselves.³² Although we can critically evaluate the quality of environment, we are rarely able to define clearly values it stands for. It is essential for creating system of development and revitalization. It means understanding of space as a subjective self-identification of social life.³³ It can include some thought – idea. Subjective treatment of space means taking into consideration its own individuality. The spatial identity is its individuality.

The past of seaside resorts can be divided into two main periods – before the II World War period and post-war period. Presently, nearly 20 years since the economic transfor-

²⁷ B. i P. Średniawa, *Tożsamość kulturowa miejsca, niezbywalna wartość czy lekcja martwego języka?*, Archiwolta 2(34) 2007.

²⁸ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast*, 2000, page 4.

²⁹ „Instead of speaking about ethics, speak about aesthetics – because lack of form and lack of form by “capital F” is visible everywhere. And without the form, political, social and moral ideas disappear. It does not matter whether the object is crashed by boor or unrecognizable because of prejudices or doctrinarism. I affirm that the chaos of our cities, visual deformation of Polish landscape, glitter of architecture “used” by architects as second hand clothes are not by accident. They reflect something deeper, not only immaturity as in literature of Gombrowicz, but rejection of reflection. The belief that vision of Poland can be compound by accidentally put together pictures to the rhythm of some platitudes about freedom, ownership, market economy and tradition.” Cz. Bielecki, *Przeciw brzydocie*, Rzeczpospolita – Plus Minus, 18-19.11.2006.

³⁰ E. Rewers, *Niepewny urok tożsamości*, Congress of Polish Culture 2000, Pre-congress conference in Poznań 19-21 October 2000 – „Culture against circles of identity”.

³¹ „Politicians and urban planners justify their lack of willingness to steer the processes of development by argument of market supremacy. It gives a simple warning: respect the market but do not count on the market – it is your hand creating its framework. Everybody who went carefully into considerations about liberal economy by Milton Friedman knows which domains should not be dependent on market mechanisms. One of them is spatial planning of cities and open areas.” Cz. Bielecki, *Przeciw brzydocie*, Rzeczpospolita – Plus Minus 18-19.11.2006.

³² Wikipedia, creating social identity we define borders between partners of social interactions. R. Jenkins suggests that the „social identity is more important than life of the individuals. The membership in group, region, society creates many aspects of looking back at ourselves.”

³³ I. Machaj, *Spółeczno-kulturowe konteksty tożsamości mieszkańców wschodniego i zachodniego pogranicza Polski*, Scholar, 2005, page 20.

mation has started we can observe results of another period introducing fragmentary changes into spatial arrangement of seaside resorts. The changes remind some ad hoc repairs. New developments have no defined character, recently it has been a kind of caricature or spontaneously growing organism. It was just for surviving and camping during 2-3 months of summer season. The existing and still raising high-rise buildings, covered by balconies apartment buildings are just machines for looking at distant views.

The vast areas of seashore were a challenge and untouched territory for the first founders of seaside health resorts. Presently, when every square meter of seaside is built-up, the memory to primary clear and simple but diversified form of resorts is very important. The reference to those principles draws conclusions about the circumstances favorable for relax and spending free time such as creative nearness of nature. This environment is exposed to strong interaction of climate, sun, wind and marine waves, imposing taking and returning of land, influence of wet, salt, sun and sand. We consider generally, that this architecture is presented in full sun, when it is shone through, pastel, airy, faded from sunrays and wind. We try to take hold of such climate all around year.

The architecture of seaside resorts does not define a sharp edge between city and nature – maybe excluding only frontages of seaside boulevards – promenades³⁴. The edge is dispersed and the city is strongly linked to the nature. The inland spa has a different layout of spatial dominants because of their localization on the hills. They create intimate interiors and views, they give an impression of surrounding by nearness of nature, which is a background for architecture. Confrontation is strongest, open and contrast on coasts. The coastal health resorts have linear urban layout, stretched along the coast line. Their historic centers resemble intimate city form or forest housing with traditional villas and pedestrian communication system. The scale of development was mostly determined by *pure core* – housing was constructed directly at the seaside because of the nearness of beaches. It is still the main attraction. The seaside resorts are quiet recent urban layouts with clear and repeatable elements of urban composition: their cohesion and functional legibility is determined by uniform program and original scale. Many spaces, such as promenade, walks, beaches or extensive park, function as a kind of scenery of the resorts. The urban planning of public spaces is extremely important because the most of free time is spent exactly there. The public spaces determine social behaviors, which let us, under some specific conditions, break the primordial foreignness.

The visitor, called a patient, traveler, season visitor or tourist, is traditionally the main user of the space of resorts and spa. The emotional intensity of the notions shows, that there are different forms of spending free time, from the expectations of new attractions, to the high demand for qualities and contents. The seaside is an universal place, it gathers different personalities. The architecture and spatial features of the seaside area represent and satisfy very different expectations. Sometimes spatial processes initiated by tourism are the only factor creating the space with its all positive and negative aspects. The existing scientific research is focused on economic results of touristic activities - their influence on spatial organization is treated marginally apart from its economic implications.

Present connotations of holiday space are mainly the nature, charm, movement and health – affirmation of life, which can be understood as affirmation or fetish of modernity while influenced by youth. The Belgian philosopher Lieuwen de Cauter writes, seaside and beach are presently an icon of culture and have become a symbol of postindustrial picture of happiness.³⁵ The spoken words: *beach, coast, resort, spa*, recall some pictures

³⁴ Frontage of promenade seems to be an exposition wall, formerly seen from the sea. Promenades have developed as representative pedestrian walks extended by the jetty.

³⁵ „Actually it can happen everywhere: in Acapulco, Międzyzdroje or Brighton – says Maciej Chocholski. The golden sands cause that we can live each moment in twofold. We want to tell about sweetening of reality, about people desiring to be beautiful and happy, about it's false and superficiality. The topic has been inspired in theater by observation of tourists at the beaches. The performance “Złote Piaski” by Maciej Chocholski and Theater of Manhattan from Łódź is an attempt to render atmosphere of resort using some pumped properties”.

reflecting recorded or imagined world creating the expressive cultural environment. The seaside represents sphere of dreams and aspirations, but what goes behind divisions on realms related with fantasy, freedom, wealth, and other social aspects. All these aspects present important context for creation and changes of manners of use of the seaside architecture in times when idea becomes stronger than reality, when everything is consumed, temporary and variable.

The definition of universal features of a good space is presently extremely important and interesting in England. The aim is reeducation, return to such values as: composition, logic, harmony, visual order and tranquility; vitality, conscious and moderate use of materials; care of architectural and urban details. The superior principles of design of the holiday space should be comfort – much more important than some formal *claptrap*. Arrangement of space underlines its range, hierarchy and facilitate control on composition of different elegant, popular, cheap buildings. We should not be afraid of evaluation, we should consciously return to categories of beauty and ugliness.

The seaside architecture is first of all holiday architecture, so it is noticeable that it is not treated seriously by scientists.³⁶ More often it is related to a context of discussion on architectural styles or periods. It's eclectic and various character is problematic to present as a whole and empiric perception is also often selective.³⁷ Limitation of the area and taking as a base evident similarities to spatial arrangement of spa could be helpful as well. As the landscape is not an image, and the city is not a bas-relief, the architecture is not a design as well. The architect has to create aesthetic space including various aesthetics. The architecture is the most abstractive. The architecture is a world to settle different worlds of values and experiences.³⁸

Presently we do know that the holidays have become a corner-stone of our culture and consumer lifestyle.³⁹ Obviously it is not an isolated phenomena. The development of health tourism depends on many aspects, such as: cult of the body, evolution of opinions on health, a need of escape from the city or nostalgia. All of them are linked together with the law of supply and demand, global economy and increase of touristic mobility and purchasing power. The contemporary human being is encouraged to consume everything, also the time with intensity appropriate to the rate of production of goods and services. The style of contemporary tourism influences style of building-up and consuming of space. The mass-tourism has become a plague embracing everything valuable and important for us. The modern human being is inseparably linked to an imagination of holiday at the seaside. Some idealistic images and expectations create such imagination. The well-known artifacts are the part of it. The architecture has a separate and important position among the imaginations. The seaside resort is commonly identified with the charm of historic town. However, the historic resort housing is often abandoned or deformed in Polish reality, and it exists only as a myth and remembrance from old post-cards.

The anti-social spatial forms raised during 40 years of the post-war period have deformed the image of health resort established by tradition and deprived of the human scale and individuality.⁴⁰ Presently people choose among different goods and they buy what they like and what they can afford. They choose not only apartments, but also places of holiday and ways of exploring the nature and national heritage. If the chosen places repre-

---

³⁶ Gray F. *Designing the Seaside*, 2006, page 14.

³⁷ Considerations on „zakopiański” style carried out by Barbara Tondos show similarities in architecture of highland and seaside areas and problems with constitution of conceptual architecture in both cases. “Artistic extent of highlander’s style has been questioning many times. This art is superficially described as easy, popular, non-problem for the recipient. Picturesqueness of buildings and rich ornaments attract by a secret mood. (...) These features have discouraged educated recipients, made a perception difficult many times. They have created understatement understandable only during complex perception of program and work of art.”, B. Tondos, *Styl zakopiański i Zakopiańszczyzna*, 2004, pages 7–8.

³⁸ Cz. Bielecki, *Więcej niż architektura. Pochwała eklektyzmu*, BOSH, 2005, page 27.

³⁹ J. de Graaf, *Coast Wise Europe – accelerating tourism?*, Topos 13/1995, page 100.

⁴⁰ E. Kaczmarek, *Uzdrowisko i jego przestrzeń społeczna*, 2002, page 6.

sent low aesthetic quality, it means that people want it – but in any case it is wanted by their decision-making representatives.⁴¹

The restoration of the old is much more difficult than creating the brand new. The passage of time causes that the formerly created places and buildings are presently understood differently from their time of origin.⁴² It predetermines the architecture of nothing from, but it can be claimed, that the *bad* space is much more sensitive to external conditions and easy for social degeneration, than the *good* one more stable and resistant to variable external conditions.⁴³ It is worth to have courage to reorganize, make more legible and set clear objectives for urban space. The principles of creating valuable space are universal and worth recalling in the context of planning the environment of health resorts.

The present phase of economic, political and cultural transformation in Poland is linked to the European integration, it creates new challenges for our cities in fact of the increasing competitiveness, not only in regional or national, but European range. Reconciling of the challenges with retaining, definition and manifesting of the identity inclines more exact acquainting with the experiences of highly-developed European countries, which point out the places of cultural heritage as key elements to create spatial and economic strategies for revitalization and increasing attractiveness of cities. In the next step it is necessary to classify the character and range of seaside resorts in architectural and cultural aspects. The recognition of different activities carried out by different environments to support the development of regions as well. Their development guarantees a base for their promotion. The historic buildings are flagships of the resorts.

The increasing interest in cultural tourism; educational, nostalgic, oriented towards enriching intellectual and spiritual values instead of the only physical regeneration, is characteristic in recent years.

Such a form of *heritage tourism* is a sign of the higher standard and level of expectations of the users in comparison to trivial trips to the hot seaside countries. That's why the valuable contents and historical metrics are not less important than beautiful architectural forms in reference to the spatial environment of such tourism. The commonness, internationality of touristic movement forces increase of standards, so it initiates different, local, characteristic and identified with society and place interests.⁴⁴

Life has entirely revalued dependence of people from sea in aspect of recreational function, in a way which the sea has been controlled. Presently the coast is arranged and aesthetic in a sense of touristic expectations. Building-up the coastal area forced an expensive protection which has dominated landscape values in Poland.

Historic architecture of the resorts and its principles could be a base for the evaluation of present developments. It could be used as a reference while acknowledged by different environments. Only than we can evaluate a intensity and manner of existing the historic architecture in our social memory. The way it corresponds with the contemporary vision of the resort and relax.

---

⁴¹ A. Böhm, *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu* Kraków 2006, page 306.

⁴² K. Nawratek, *Ideologie w przestrzeni*, page 17.

⁴³ K. Nawratek, *Ideologie w przestrzeni*, page 94.

⁴⁴ W. Kosiński, *Aktywizacja turystyczna małych miast*, 2000, page 334.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Bal W., *Architektura kurortów morskich Pomorza Zachodniego*, Czasopismo techn. Architektura, PK, Kraków 2003.
- [2] Bal W., *Walory architektoniczne i krajobrazowe kurortów morskich Pomorza Zachodniego*, Budownictwo drewniane w Gospodarce przestrzennej Europejskiego dziedzictwa, WSiFZ, Białystok 2004.
- [3] Bal W., *Wpływ degradacji dziewiętnastowiecznych kurortów morskich na stan tożsamości kulturowej regionu nadmorskiego Pomorza Zachodniego*, Architektura Krajobrazu nr 3-4, AR, Wrocław 2002.
- [4] Barran F., *Städte-atlas Pommern*, Rautenberg, Leer 1993.
- [5] Biranowska-Kurtz A., *Świnoujście*, Univers, Szczecin 2002.
- [6] Bogdanowski J., Czytanie krajobrazu, *Krajobrazy Dziedzictwa Narodowego*, 1/2000.
- [7] Bogdanowski J., *Konserwacja i ochrona krajobrazu kulturowego*.
- [8] Böhm A., „Wnętrze” w kompozycji krajobrazu. Wyd. PK, Kraków 1998.
- [9] Ciołek G., *Zarys ochrony i kształtowania krajobrazu*. PWN Warszawa 1961.
- [10] Crepon T., *Mecklenburg Vorpommern*, Hinstorff, Rostock 1993.
- [11] Ehler M., Müller M., Schinkel und seine Schüller, *Auf den Spuren grossen Architekten in Mecklenburg und Pommern*, Schwerin 2004.
- [12] Ewe H., *Vorpommern, unsere schöne Provinz. Historische Reisebeschreibungen und Berichte*, Weimar 1998.
- [13] Gildenhaar D. i Rusch E., *Swinemünde 1860-1945*, Ed. Temmen, Bremen 1998.
- [14] Grey F. r *Designing the Seaside*, Architecture society and Nature, London 2006.
- [15] Gwiazdowska E., *Schinkel i jego uczniowie na Pomorzu*, katalog wystawy, MNS, Szczecin 2006.
- [16] Harte B., Lichtnau B., *Architektur in Pommern und Mecklenburg von 1850 bis 1900*. Peter Lang Vlg, Frankfurt am Main 2004.
- [17] Hüls Wilhelm, *Bäderarchitektur*, Hinstorff, Rostock 2000.
- [18] Kaczmarska E., *Uzdrowisko i jego przestrzeń społeczna*, Zeszyty Naukowe Architektura, PK, Kraków 2002.
- [19] Kalińska B., *Uzdrowiska Polskie*, Mirex, Bydgoszcz 2004.
- [20] Kosiński W., *Aktywizacja turystyczna małych miast*, Kraków 2000.
- [21] Kraft A. i Naujok R., *Pommern, Neumark und Ostseeküste*, Flechsig, Würzburg 2002.
- [22] Kroczyński H., *Kronika Kołobrzegu*, rozdziały: *Twierdza czy uzdrowisko*, oraz *Kurort pierwszej kategorii*, Le Petit Café, Kołobrzeg 2000.
- [23] Michałowski A., *Chrońmy Uzdrowiska Ośrodki Zdrowia i Kultury*, *Krajobrazy Dziedzictwa Narodowego*, 3/4 2001.
- [24] Patan J., *Międzyzdroje na dawnych pocztówkach*, Patan-Press, Kołobrzeg 2000.
- [25] Patan J., *Pomorze Zachodnie na dawnych pocztówkach*, Patan-Press, Kołobrzeg 2000.
- [26] Patan J., *Ustronie Morskie na dawnych pocztówkach*, Patan-Press, Kołobrzeg 2000.
- [27] Pawłowska K., *O percepcji własnego miejsca i jej skutkach czyli o idei swojskości w architekturze*, *Opercepcji środowiska*, pr. zbior. Pod red. J. Bogdanowskiego, Zeszyty Naukowe Ins. Ekologii PAN, Warszawa 1994.
- [28] Studzieniecki T., *Organizacyjno prawne warunki funkcjonowania kąpielisk nadmorskich w Polsce w okresie transformacji*, Zeszyty Naukowe Politechniki Koszalińskiej nr 8, 2001, Teki Krakowskie VI, 1998.
- [29] Stutz R. i Grundner T., *Bäderarchitektur*, Hinstorff, Rostock 2004.
- [30] Vogel A.,, *Johann Gottfried Steinmeyer und Putbus*, Thomas Helms Verlag, Schwerin 2003.
- [31] Wagner T., *Architektura a tożsamość regionalna*, Teoria i praktyka w procesie kształcenia architekta, Rybna 1999r
- [32] Wernicke J., Schwartz U., *Der Kolos Prora auf Rügen*, Museum Prora, Leipzig
- [33] Węclanowicz-Bilska E., *Zdrowiska w strefie wpływu dużego miasta i aglomeracji*, Seria Architektura, PK, Kraków 1998.

- [34] Winands K., Bäderarchitektur – Traditionen im Bauen bewahren, Schriftenreihe des Tourismusverbandes, Rostok 2001.
- [35] Winands K., Domy w stylu szwajcarskim jako elementy architektury w uzdrowiskach, Architektura ryglowa – wspólne dziedzictwo, Szczecin 2001.

O AUTORZE

dr inż. arch. Wojciech Bal jest autorem i współautorem szeregu publikacji na temat powojennej architektury i urbanistyki Szczecina oraz regionu Pomorza. Prowadzi prace badawcze dotyczące odzyskiwania tożsamości i rewitalizacji miejscowości pasa nadmorskiego Pomorza Zachodniego. Konsultant ds. rozwoju przestrzennego w gminach nadmorskich i uzdrowiskowych.

AUTHOR'S NOTE

Ph. D. Architect Wojciech Bal is author and co-author of numerous publications on the post-war architecture and Urban planning of Szczecin and Pomerania region. He researches the restoration of cultural identity and revitalization of West Pomeranian seaside spots. He is also consultant for spatial development of seaside communities and health resorts.